

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки

**РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня «магістр»
зі спеціальності 053 «Психологія»
за освітньою програмою «Психологія»
на тему:
РОЛЬ ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ
У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ
СТАРШОКЛАСНИКІВ**

Виконавець:

студентка VI курсу бзф 12м групи
ЦЗВФН

Полякова Роксолана Олександрівна

/підпис/

Науковий Керівник:

д.психолог.н., доцент

Шрагіна Лариса Ісаківна

/підпис/

Одеса 2024

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження.

Сучасний ринок праці характеризується динамічними змінами: професії, які сьогодні вважаються затребуваними, завтра можуть втратити актуальність, що створює невизначеність щодо майбутніх професійних потреб і вимог.

Потреба вміти адаптуватися до цих змін вимагає гнучкості, відкритості до нових можливостей та критичного мислення. Оскільки підлітки не завжди впевнені у своїх інтересах та здібностях і мають страх перед невідомим, боязнь зробити неправильний вибір може бути значним фактором стресу. Конкуренція за обмежені місця та психологічний тиск можуть зробити процес ще складнішим. На професійне самовизначення також суттєво впливає економічна ситуація в країні: в умовах нестабільності важко спрогнозувати, які професії будуть актуальні в майбутньому, що створює додаткові труднощі у плануванні кар'єри.

Багато старшокласників стикаються з браком інформації про різноманітні професії та їх вимоги. Недостатня якість професійного інформування та консультування в школах створює ситуацію, коли учні вибирають спеціальності, не маючи чіткого уявлення про їх реальність.

На вибір професії значною мірою впливають такі психологічні характеристики, як самовпевненість, мотивація та цінності. Важливо, щоб учні мали можливість займатися самопізнанням та розвитком, що допоможе їм робити усвідомлені вибори, відповідно до власних інтересів і можливостей.

Шкільна система часто фокусується на академічних успіхах, залишаючи без уваги навички самовизначення та професійної орієнтації. Це призводить до того, що учні не готові до реальних викликів на ринку праці. Інтеграція програм, що сприяють професійній орієнтації, могла б змінити цю ситуацію. Отже, професійне самовизначення старшокласників — це

багатогранна проблема, яка вимагає комплексного підходу. Необхідно забезпечити учням доступ до якісного професійного консультування, сприяти розвитку навичок самопізнання та гнучкості, а також створити підтримуюче соціальне середовище. Лише так старшокласники зможуть усвідомлено обрати професійний шлях, що відповідатиме їх здібностям, інтересам і реаліям сучасного ринку праці.

Об'єкт дослідження: професійне спрямування старшокласників (підлітки старшої школи віком від 14-17 років).

Предмет дослідження: індивідуально-психологічні особливості старшокласників та їхня роль у процесі становлення професійного самовизначення.

Мета дослідження: виявлення ролі та впливу особистісних особливостей на професійну спрямованість старшокласників.

Завдання наукової роботи:

1. На підставі аналізу літератури виявити проблеми професійного самовизначення старшокласників та визначити основні індивідуально-психологічні характеристики старшокласників, які впливають на цей процес.

2. Підібрати методи для вияву професійної спрямованості та індивідуально-психологічних особливостей.

3. Провести експериментальне дослідження по вияву індивідуально-психологічних характеристик старшокласників та їх професійному самовизначенню.

4. Виявити взаємозв'язок і проаналізувати результати зв'язку між індивідуально-психологічними особливостями та професійними інтересами старшокласників.

Методи дослідження:

- теоретичний метод: аналіз наукової літератури із наявної теми;
- загальні методи пізнання: історичний, логічний;

– емпіричні методи: діагностичні методики. Тестування за наступними методиками: методика професійного самовизначення Дж. Голланда; методика «Ціннісні орієнтації» М.Рокича, методика комунікативних і організаторських здібностей Б. Федоришина, методика «Мотивація успіху і боязнь невдачі» А. Реана.

Математично-статичні методи обробки даних на основі пакету статистичних програм IBM SPSS-21 (описова статистика, кореляційний аналіз).

Апробація дослідження: Шрагіна Л. І. Полякова Р. О. Індивідуально-психологічні особливості старшокласників як фактор професійної спрямованості *Ментальне здоров'я*, № 3 (2024) (прийнято до друку).

Структура та обсяг роботи: наукова робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури у 52 найменування. Загальний обсяг роботи – 75 сторінок, 9 таблиць, 6 рисунків, 5 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми роботи, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, наукову новизну і методи дослідження.

У першому розділі «Професійне самовизначення старшокласників як проблема» розкрито поняття «професійне самовизначення», особливості підліткового віку, психологічно-індивідуальні фактори старшокласників, типи професійного самовизначення.

У другому розділі «Методики та організація дослідження професійного самовизначення старшокласників» описується організація дослідження, використанні методи психодіагностики та які параметри ці методики вивчають.

У третьому розділі «Результати емпіричного дослідження особистісних рис на професійне самовизначення старшокласників»

описуються отримані результати опрацьованих методик та інтерпретація результатів у графічному та табличному вигляді.

ВИСНОВОК

В роботі була розглянута проблема підлітків, а саме старшокласників щодо професійного спрямування та їхні психологічні особливості та характеристики, які впливають на цей процес. Професійне самовизначення — це складний процес, що триває з дитинства до молодого віку і включає формування уявлень про майбутню професію, професійні інтереси, здібності й цілі.

У першому розділі проаналізовано теоретичний матеріал з питань професійного самовизначення і на основі підходів Е. Еріксона, А. Маслоу, К. Роджерса, К. Юнга виявлено, що активна фаза професійного самовизначення припадає на старший підлітковий і молодший юнацький період. Дослідження Г. Радчук, О. Морін, В. Антонова, М. Павлюк та І. Вдовенко дозволило визначити етапи та особливості професійної орієнтації.

Аналіз індивідуально-психологічних характеристик старшокласників показав, що підлітковий вік характеризується посиленням рефлексії та порівнянням себе з іншими, що може призводити до внутрішніх конфліктів, впливаючи на їхні професійні вибори та соціальну поведінку. Такі індивідуальні особливості, як темперамент, емоційний інтелект, мотивація та ціннісні орієнтації визначають напрямок розвитку та ставлення до вибору професії. Важливо також зазначити, що в цей період формуються основи самосвідомості та самопошуку, які згодом стають важливими орієнтирами у професійному житті. Стереотипи щодо "правильних" професій для хлопців і дівчат можуть обмежувати вибір, а швидка зміна ринку праці ставить під загрозу актуальність обраних професій. Багато старшокласників не враховують майбутні зміни в технологіях і соціальній

структурі, що зменшує їхні шанси на успішну кар'єру. Окрім того, недостатня практична орієнтація та обмежена інформація про нові або перспективні професії можуть призводити до вибору професії, що не відповідає інтересам або схильностям учнів.

Основною проблемою є відсутність чіткої уяви про власні прагнення та переваги, що, разом з впливом соціальних стереотипів і відсутністю практичного досвіду, ускладнює вибір професії. Для зменшення цих ризиків необхідно проводити комплексну роботу з учнями, допомагаючи їм зрозуміти свої інтереси та здібності, надавати актуальну інформацію про професії та сприяти психоемоційному розвитку в цей період самопізнання. Роль школи, батьків та психологів в цей період є особливо важливою, оскільки саме вони можуть надати підтримку та допомогти учням впоратися з труднощами вибору професійного шляху.

Для ефективної професійної орієнтації важливо враховувати не лише внутрішні потреби та мотивацію учнів, але й динаміку змін на ринку праці, нові технології, які відкривають нові можливості, і соціальні фактори, що можуть змінювати попит на різні професії. Всі ці фактори допоможуть сформувати більш обґрунтоване і осмислене рішення про майбутню професію.

З цією метою був проведений аналіз психологічних особливостей підлітків на формування професій. Було з'ясовано, що тема обрання професії та професійна орієнтація досить поширена тема і завжди є актуальною як для підлітків, так і для їхніх батьків. Важливо, що під час дорослішання старшокласники повинні проявляти самостійність як ознаку готовності не лише до отримання освіти, а й до формування професійної ідентичності. Це є важливим кроком на шляху до професійного самовизначення. Відмова від надмірної залежності від батьків та вчителів, здатність до самостійного планування та реалізації своїх рішень є важливими етапами формування професійної орієнтації підлітка. Вибір

професії є критичним етапом у житті підлітків, оскільки він не лише визначає їх кар'єрні перспективи, а й впливає на формування життєвих цінностей, цілей та особистісного самоусвідомлення. Це показує, як тісно пов'язані процеси професійного самовизначення з психологічним розвитком старшокласників.

Для точного визначення професійного спрямування підлітків потрібно використовувати комплексні методики, які охоплюють не тільки тестування професійних нахилів і здібностей, а й психологічні діагностики для виявлення взаємозв'язку між професійними орієнтаціями та життєвими цінностями старшокласників, що може мати значний вплив на вдосконалення системи професійної орієнтації в школах. Врахування цих зв'язків допоможе створити більш персоналізовані та ефективні підходи до допомоги молоді.

Проведене нами емпіричне дослідження на вибірці із 54 учнів Удобенського ліцею (20 хлопців, 34 дівчини) для визначення взаємозв'язку між професійним типом та психологічно-індивідуальними характеристиками показало, згідно з тестом професійної спрямованості Дж. Голланда, що 51% старшокласників відносять себе до реалістичного типу. Виявлено сильний кореляційний зв'язок між професійними типами та мотивацією досягнення успіху ($r=0,804$; $p<0,01$), що вказує на виражену схильність до досягнення цілей серед осіб з різними професійними типами. Водночас кореляція між професійними типами та комунікативними здібностями виявилася помірною ($r=0,393$; $p<0,05$), а зв'язок з організаторськими здібностями слабким, але статистично значущим.

Дослідження також показало негативні кореляції між професійними типами та певними цінностями. Це означає, що зміна професійного типу може впливати на пріоритети в цінностях. Результати свідчать про те, що інтереси та цінності старшокласників часто визначаються їхніми професійними планами. Ці дані можуть бути корисними для вдосконалення

професійної орієнтації у школах, оскільки дозволяють враховувати, які цінності є ключовими для учнів залежно від їхніх професійних уподобань.

Водночас на вибір професії можуть впливати не лише індивідуальні цінності, а й соціокультурні, економічні та культурні фактори. Оскільки вибір професії тісно пов'язаний з життєвими прагненнями та внутрішніми цінностями, результати дослідження можуть бути використані для покращення методик професійної орієнтації в школах, що сприятиме більш усвідомленому вибору професій та розвитку необхідних компетенцій серед учнів.